

Кочо Рацин в моите спомени

"Мистерията" около убийството на известния поет от сърбоманите в Скопие

12. Октомври 2013 , брой: 237 819 0

Филимена В. Марковска

Спомените са като птици, отлитат внезапно и по невидими пътища се завръщат отново, за да държат будна душа и мисълта. Така е и със спомените ми за родния Велес. Красиво издигнат над двата бряга на буйния Вардар, градът е стар и богат. Казват, че е търговски център, но по-вярно е, че е бунтовен. Той е родно място на прекрасни български възрожденци.

Пиша за него не защото съм родена във Велес (а и цялата ми рода по бащина и по майчина линия е оттам), а защото в една или друга степен родствениците ми са се борили за свободата на Македония.

С чувство на гордост пиша за Велес, защото от детските си години живея с разказите за достойните му граждани, като Райко Жинзифов - поета, който в многобройните си стихотворения и прозаични форми разкрива искрената си любов към всичко българско. Той е категоричен, че не само във Велес, но и в цяла Македония живеят българи. Макар че отива да учи и живее в Москва, сърцето му е в окръжавена Македония. Неслучайно заглавието на неговата "Кървава кошуля" има символичен и обобщаващ характер.

Велес е и родното място на Йордан Хаджи Константинов-Джинот, учител и възпитател не само на деца и младежи, но и на възрастни. Словото му било закон за велешани. Помня и днес стърчащите стени от разрушената му родна къща. Гласът на учителя в нея като че ли още отекваше и твореше историята на града в съседство с новата железопътна линия за Солун.

Атмосферата на Велес е помагала за израстването и на Жинзифов, и на Джинот, бих добавила и на техните последователи след това. Аз например съм се дипломирала с темата "Райко Жинзифов - живот и творчество", което естествено означава разкриването на бликащата любов на македонския българин към целокупното българско отечество.

Родителите на Венко Марковски (макар самият той да е роден в Скопие) също са от Велес.

С велешки народни песни е бил закърмен и Кочо Апостолов Солев с псевдоним Рацин. Той е роден на 26 октомври 1909 г. във Велес. Като младеж Кочо се влюбва в хубавицата Раца (също от Велес), която не е отговаряла на неговата голяма любов. Солев променя фамилното си име с псевдонима Рацин. Така е известен и приживе. Бащата на Кочо е грънчар, къщата му се намира в махалата Малка чешма, запазена и до днес като музей.

Като малък боледува много, вследствие на което оглушава. Това не му пречи обаче след напускането на училището да се самообразова. Остава Велес, мести се от град на град, търсейки работа. Не получава отникъде помощ. Най-верени негови приятели са книгите и носената у себе си народна песен, започва сам да пише. Отначало се мъчи да пише на сръбски, който познава от училище. След срещата си с Венко в Скопие, се опитва да пише на българско-велешко наречие и книжовен български език.

Не познавах лично Кочо Рацин от времето, когато бях във Велес. Съдбата ме срещна с него много по-късно в София. Дотогава за Рацин бях слушала само от разказите на Венко. След излизането на "Народни бигори" и "Огинот" през 1938 г., през 1940 г. Венко беше получил едно тревожно писмо от него заедно с книгата му "Бели мугри", печатана през 1939 г. на велешко наречие.

Как се стигна дотам, че Рацин започна да пише, макар и диалектно, на български?

От Венковите разкази съм записала:

- През 1933 г. в Скопие, като се разхождахме по скопските улици (по-късните булеварди "Югославска армия" и "Орце Николов"), със Радован Зогинович и Коста Рацин водахме различни разговори и естествено най-вече за литература. Дотогава правеше опити да пише на официалния език - на сърбо-хърватски. Дълго време спорехме за това какъв да бъде езикът. Накрая аз се обърнах към Рацин и му казах: "Смятам, че трябва да пишеш така, както говориш, за да оставиш диря някаква след себе си. Сръбската литература има свои представители. Ето Радован като неин представител пише на сръбски."

Рацин дълго време се колебае и чак след излизането на книгите на Венко "Народни бигори" и "Огинот", реши да отпечата на велешки диалект стихосбирката си "Бели мугри" през 1939 г. Изданието излиза в Загреб.

На Рацин се създаваха пречки отсякъде. След публикуването на стихосбирката КП на Югославия започна да бойкотира пласирането ѝ с мотив, че след излизането на Рацин от затвора (беше осъден и лежал в затвора на Косовска Митровица), бил потърсил работа в Скопие от бана на Вардарската бановина, което според най-отговорните другари означаваше, че Рацин бил изменил на принципите на КП, което пък довело до бойкотиране на книгата.

Тогава Рацин беше изпратил писмото до Венко. Той го молеше да се застъпи за него и да се изясни неговият случай. Венко вярваше на Рацин и когато се срещна с Мирче Ацев и Кузман Йосифовски-Питу категорично се застъпи за него. Разговорът беше тежък и неприятен. Доказателствата се подкрепяха с викове. Венко беше поставил категорично условие: "Или ще оправите случая с Коста, или няма да ви погледна."

През есента на 1941 г., когато Рацин дойде в София, за съжаление тогава Венко беше в затвора и те не успяха да се видят. От дългите разговори, които аз водах с него у нас, вкъщи, разбрах, че навремето Венко е бил съвсем прав в своето решение да защити Рацин, който, след като е останал без работа в Македония, пристига в София да търси прехрана. Помогнах му да наеме квартира, а след това и работа в трамвайното депо. Рацин беше черноок и среден на ръст. Не дочуваше, поради което говореше високо. При силна възбуда заекваше, със сълзи в очите говореше за несправедливото бойкотиране на неговата книга, за изолацията, в която беше изпаднал.

Аз му говорех да остане в София, но той беше решен да не се явява в полицията и да се върне в Македония.

Чухме, че след известно престояване в Скопие, през Шар планина с групата на Орце (Добриvoie Радославевич) той става партизанин. Орце разправяше, че като лиричен поет бил слаб в походите. Когато пристигнахме в отряда, разбрахме, че Коста Рацин вече не е между живите.

Неспокойният Венков дух не остана само с констатацията, че при някакъв нещастен случай Рацин бил загинал, той искаше да разбере подробностите...

На 13 юни 1943 г. Рацин бил извън партизанския лагер, бил изпратен да занесе храна. Всички знаели за това. Късно вечерта той се завърнал. На стража стоял Мино Минов, който бил му казал "Стой!". Рацин не се отзовал на

командата. Продължил да върви спокойно. Без да повтори командата, Мино стрелял в Рацин. Куршумът го улучва в стомаха. След няколко часа издъхнал.

Мъчихме се да вземем нещо за последните часове на Коста. Уви! Нищо не успяхме повече да разберем. Въпросът, който ни тревожеше, беше: защо, след като всички са знаели, че Рацин е трябвало да се завърне - а това е знаел и самият Мино Минов, се е стреляло? Не е ли това предварително замислено убийство на Рацин? Почти всички са сигурни в това. Рацин беше с българския си език в стиховете трън в очите на сърбите Темпо и Орце, особено на втория. Той винаги се опитваше да го кори.

"Тайната" за смъртта му обаче вече има широк обществен характер. Ръкописите на Рацин ни бяха поверени, когато пристигнахме в отряда. Пазех ги до 1945 г., след което ги предадох на Блаже Конески за отпечатване. Става дума най-вече за недовършената поема за Яне Сандански.

"Бели мугри" изиграха навремето своята роля. В стихотворенията социалните мотиви се открояват релефно. Достоянство е влиянието на свежия полъх от народната поезия.

В София излезе единствена рецензия за "Бели мугри" от Теньо Стоянов - журналист.

Убеждението ни в инсценираното убийство на Рацин у Венко се затвърди още щом разбрахме как е извършено то. Питаме се що за човек е убиецът, който освен че е знаел, че Рацин ще се върне, още повече е знаел, че Рацин е и глух. Той е стрелял, без да му трепне ръката, за да изпълни заповедта на Добри войе Радославевич и на Светозар Вукманович-Темпо, т.е. на двамата инквизитори на Македония, за да бъде превърната в сръбска провинция. Обективно Рацин им пречеше за изпълнението на тази задача. Навярно същият сценарий би се разиграл и за Венко, но им трябваше още време, за да отдалечат едно от друго убийствата.

Това се опитаха да направят по-късно - чрез изпращането му на пустинния остров на смъртта "Голи оток" на Адриатика.

Сръбските гробокопачи на Македония успяха да унищожат физически човека Рацин. Поетът Рацин обаче не можаха да убият. Той и днес живее трайно в паметта на македонските българи, за които беше изпял песните си.

Откъс от неиздадената книга на авторката "Нем свидетел"

Кочо Рацин

Кръщелното свидетелство на Кочо Рацин, прекъснато в средата, да не се чете думата "Българска"

Родната къща на Кочо Рацин във Велес, днес превърната в музей